

לעילוי נשמת
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

בס"ד

שבט התשפ"ו
מפטיר תדבר אשר דבר י-הנה (ירמיהו מו יח)

פרשת בא

עלון חידושי תורה ופרפראות על פרשת השבוע בענייני דיומא ממפרשי ומדרישי חז"ל
בפרשת בא 106 פסוקים = וַיִּזְכְּחוּ זָבָחִים, יָחִיד וּמִיּוּחָד, מִי נָמִי

בפרשת בא 20 מצוות, מתוכן 9 מצוות עשה, ו-11 מצוות לא תעשה. (ספר החינוך)

עשה: קדוש החדש • שחיטת הפסח • אכילת בשר הפסח • השבתת חמץ • אכילת מצה • קדוש בכורות בארץ ישראל • ספור יציאת מצרים • פדיון פטר חמור • עריפת פטר חמור. **לא תעשה:** שלא לאכול הפסח נא ומבושל • שלא להותיר מבשר הפסח • שלא ימצא חמץ ברשותינו בפסח • שלא לאכול מכל דבר שיש בו חמץ • שלא נאכיל מן הפסח לגר ולתושב • שלא להוציא מבשר הפסח חוצה • שלא לשבור עצם מן הפסח • שלא יאכל ערל מן הפסח • שלא לאכול חמץ בפסח • שלא יראה לנו חמץ בפסח.

ויאמר אלהים לכו עבדו את י-הנה א-להיכם, מי נמי ההלכים. (יח)

פירוש באיזו זכות אתם חפצים לגאול את ישראל. והשיבו מרע"ה בפנינו ובפנינו נלך, נער בגימטריא **לרעץ** רמז לאחור ורעות בקרב ישראל, **ויזכרינו** רמז לזכות אבות, דבי אלה הם המפתח לגאולה וישועה, כדאיתא בזוה"ק מכלל העצות שתתקבלנה תפילותיו של אדם, שביקש מה' לחמול עליו בזכות שלושת האבות, וכן שיקבל על עצמו קודם התפלה מצות עשה של **ואהבת לרעך כמוך** וישתתף בצערו של חברו. (דמשק אליעזר)

הטעם שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בראש חודש. לפי שהמועד נתתן נגד האבות. פסח נגד אברהם דכתיב (בראשית יח 1) **לוישי ועשי עגות** ופסח היה. שבועות נגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה באילו של יצחק. סוכות נגד יעקב (בראשית לג 1) **ולמקנהו עשה סבת.** וי"ב חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים נגד י"ב שבטים וכשחטאו בעגל נטלו מהן ונתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא. (טעמי המנהגים תל"ה)

אמר רבי יוסי: והא חלקי מזומרי הלל בכל יום. איני?! והאמר מר: הקורא הלל בכל יום הרי זה מקטר ומגדף! **כי קאמרינן - בפסוקי דמקרא.** (שבת קיח:)

ודאי כל אדם זהיר לומר פסוקי דמזמרה בכל יום. ולמה אמר והא חלקי מזומרי הלל. אלא הכוונה **גומרי הלל** על הפסוק (תהלים קג, 1) **כל הנשמה תהלל יה,** שהוא גמר של ההלל בכל יום שאת זה אומרים לאחר כל פסוקי דמזמרה, ופסוק זה מגיד לאדם שעל כל נשימה ונשימה **תהלל יה** במחשבה ולא יסור זה מלבבך (בראשית רבה יד, ט), ואשרי המקיים מה שאמר הכתוב הזה שהוא גמר ההלל, שיהיה מהלל להשם יתברך במחשבתו על כל נשימה ונשימה באמת. (בן יהוידע שם)

שאלה - מה הטעם שאמרו חז"ל (שבת קיח:) הקורא הלל בכל יום הרי זה מקטר ומגדף. והם פרקי תהילות והודאה לקב"ה שברא את העולם יש מאין, **תהלים** ר"ת תהילות הודאות לבורא יש מאין (תהלה לדוד בהקדמה).

תשובה - משום דכתיב ביה (תהלים קטו ד) **עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם.** וכשאומר אותו בכל יום נראה כמחרף ומגדף כלפי מעלה ולומר שאין הקב"ה ח"ו יכול לבטלם מן העולם. (מדרש תלפיות אות ה' בשם הירושלמי) ורש"י פירש (שם) - שנביאים הראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודיה כדאמרינן בערבי פסחים (דף קיז.) וזה הקורא תמיד בלא עתה אינו אלא כזמזמר שיר ומתלוץ. **א"נ** לפי שמתוך שאומרו תמיד ושללא בטעם אינו מרגיש להתעורר עליו בימים שנקבע בו להודאה על הנסים שארעו בהם ויבא מזה להכחיש בהם. ובירושלמי פירשו שמתוך שגירותו ורגילותו אינו מכיון בו והרי הוא קורא י"י עשה עצביהם, ונמצא מחרף אבל פסוקי דמזמרה והוא מתהלל **לדוד** עד סוף תהלים מצוה לאומרם בכל יום. (תח"ס)

ויאמר י-הנה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתמי אלה בקרבו. (י א) פרש"י - ונתתה בו. כבר אמרו המפרשים שהמכות היו בשלושה בחינות: דצ"ף ע"ש פאת"ב, והנה קיימא לן בכמה מקומות, דבתרי זימני הוי חזקה, ולכן בכל סדר היה מתרה בו ב' פעמים, והשלישי בלא התראה, כי דצ"ף דם צפרדע היו בהתראה והמכה השלישית בלא התראה, וכן ע"ש פאת"ב. והנה שנינו דמי שלקה בבית דין ושנה, כבר הוחזק לעבור, כי בתרי זימני הוי חזקה, כדתנן (משנה סנהדרין פ"ט מ"ה) **מי שלקה וְשָׁנָה, בֵּית דִּין מְכַנְּסִים אוֹתוֹ לִכְפָּה,** וכמו שאמרו חז"ל (יומא פז:) **פִּינּוּ שֶׁעָבַר אָדָם עֲבִירָה וְשָׁנָה בָּהּ נַעֲשִׂית לּוֹ פְּהִיטָר.** פרש"י - דכיון דחטא תרי זימני שוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה לפי שהעבירה דומה עליו היתר.

שאלה - לכאורה קשה בסדר השלישי, דלמה לי שוב בסדר הזה שני התראות, כיון דהתרה בו פעם אחת בסדר הזה, הרי הוחזק כבר מיני מכות. ואם כן למה התרה לפרעה במכת ארבה.

תשובה - הטעם הוא דהרי במכות האחרונות הכביד גם ה' את לבבו, ובאופן כזה הרי לא הוחזק, ולכן הוצרך שוב התראה בארבה, כדי שיהיה גם במיני המכות אלו שהקב"ה הכביד בהם את לבו, שני ההתראות בברד ובארבה, וזה מה שאמר **בא אל פרעה** ונתתה בו, וכי תימא הלא כבר הוחזק בכל האצבעות והמכות? על כן אמור לו **כי אני הכבדתי את לבו** וכח אחר מעורב באחרונות ועל כן צריך שוב התראה. (תורת משה' להחת"ס)

לא כן לבו נא הגברים ועבדו את י-הנה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה. (י יא) פרש"י - הרי זה לשון קצף, ולא פרש מי המגרש.

שאלה - מאחר וכתוב **מאת פני פרעה** משמע שלא פרעה זה שגירש אותם. מי באמת גרשם ומדוע.

תשובה - הקב"ה בכבודו ובעצמו גרש אותם, באשר התרה פרעה במו"מ עמהם **מי נמי ההלכים** וכמעט נאות לשלחם, אמנם הקב"ה חפץ להביא עליו עשר המכות כולם להודיע שמו יתברך בקרב הארץ, על כן גרשם מעל פניו של פרעה שלא יספיקו להתפטר. (מקור ברוך - רבי ברוך הגר זצ"ל)

ויאמר י-הנה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ונעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הקרד. (י יב) פרש"י - בארבה - בשביל מכת הארבה.

דהוקשה לרש"י דהיה צריך לומר **נטה ידך על ארץ מצרים לארבה** בלמ"ד, וגם האבן עזרא נתקשה בזה, וכתב רבי משה הכהן כי טעם **בארבה** 'שארבה שם במטה'. ודחה את דבריו ופירש כפירש"י **בארבה** - בעבור שיבוא הארבה.

ויש ליישב - את דברי רבי משה הכהן המובא באבן עזרא, שמשך קשר ארבה אחד במטהו, דהכוונה דכמו שאין הברכה יכולה לחול כי יש דבר מועט לחול כמו שמצינו באשת עובדיה, שהברכה חלה על מעט שמן (מלכים ב פ"ד) וכמו כן הקללה על מצרים אינה יכולה לחול רק אם יש שום דבר לחול עליו, לפיכך צוה לו הקב"ה שישם ארבה במטהו. **עו"ל** ע"פ מה שמצינו במדרש (ש"ר פ"ה פ"ג) אמר רבי יהודה המטה משקל ארבעים סאה היה ושל סנפרינון היה ועשר מכות חקוקות עליו נוטריקון דצ"ף עד"ש באח"ב אמר לו הקדוש ברוך הוא בטכסס הזה הבא עליו את המכות. ונראה לומר דכל פעם שהיה משה מגביה המטה היה מגביה את אותו האות שרומז על המכה של עכשיו וזה מה שרמז כאן **בארבה**, שהיה חקוק על המטה. **עו"ל** דכתיב (בראשית ב ג) **כי בו שבת מקל מלאכתו אשר ברא א-להים לעשות.** מילת **לעשות** צריכה ביאור, דהקב"ה נתן תיכף בשעת הבראה כח בברואים כשיגיע הזמן שיצטרך שינוי בבריאה, שיהיה כן. וזה גם משאחז"ל (סנהדרין סו:) **צפרדע אשת היתה,** וקניז מפין אותה והיא מתנת נחילים נחילים. דבשעת בריאתה הונח בה שכשיגיע הזמן תתין נחילים נחילים, וכמו שדרשו חז"ל (ב"ר פ"ה) על הפסוק (שמות יד כז) **ונקב הים לפנות בקר לאיתנו** - לתנאו הראשון, אמר רבי ירמיה בן אלעזר לא עם הים בלבד התנה הקדוש ברוך הוא אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית, וזה מה שאמר **בארבה** - היינו בארבה הראשון, שנתן הקב"ה כח וריבוי בבריאת הארבה. **עו"ל** על דרך מה שפירש"י (י יד) - דאותו שנהגה בימי יואל, הנה כבד משל משה. משום דשם היו מיניו הרבה שנהגו יחד: ארבה, ילק, חסיל, גזם. אבל של משה לא הנה אלא מין אחד. א"כ שפיר יש לומר דאם אמר הקב"ה **ל'ארבה** היה משמע להרבות הרבה מיני ארבה, ובאמת כוונת הקב"ה למעטו שלא יהיו מינים הרבה כמו בימי יואל לפיכך אמר **בארבה**. (אמרות ה')

והאזה"ח פירש - אולי הכוונה שיקשור ארבה אחד במטהו, ויטה מטהו עם הארבה שעליו. או אפשר שיזכיר שם הארבה בפיו בנטותו את ידו במטהו לסימן כי נטית ידו הוא בשביל מכת הארבה. ובפירושו צפנת פענח על א"ע פירש - מה שכתב 'ואם כמשמעו יש לו סוד', כי בעבור שר' משה כהן פירש כי משה שם במטה צורת ארבה כדי למשוך בו כח העליונים להביא ארבה על מצרים. א"כ לפי דבריו צריך להיות בשעה ידועה מחכמת המזלות, ולכן כתב הא"ע שאם כן אין ראוי לגלותו כדי שלא יחשבו הרואים שהוא בכח המזל ולא במאמר השי"ת. (מאורי אור)

נְתַתָּה יָדְךָ עַל אֲרָץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה על המלאך הממונה על הארבה והוא היה דומה לארבה כמו שהיה דומה שר של פרס לדוב (דניאל ז' ה) ונָתַן חֲנִיָּה אֶתְּךָ תְּנִינָה דְמִיָּה לְדָב. פרש"י - זֶה רָמַז לְמַלְכוּת פָּרַס שֶׁתִּמְלֹךְ אַחֲרַי בְּכָל, שְׁאִיכָלִים וְשׁוֹתִים כְּדָב וּמִסְרָקִלִים בְּכָשָׁר כְּדָב. (תוס' השלם, עטרת זקנים)

וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ קֶלֶב לִשְׁנוֹ לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה למען תדעו אֲשֶׁר יִפְלֹה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל. (יא ז)

אמרו רז"ל - במצרים היו עשרה תפתים, ועשו צורה על ידי כישוף על כל פתח: בפתח אחד עשו צורת סוס, ובפתח אחד עשו צורת חמור, ובפתח אחד עשו צורת כלב, וכן בכל פתח עשו צורה מהצורות במדינה, כמו צורת אריה, צורת טלה, צורת שור, פרד, גמל, כדי שאם יברח אחד - ידעו מאיזה פתח ברח, כי עשו בכישופיהם שאם יצא אדם מאיזה פתח - מיד אותה צורה צועקת. וכן אותן הבהמות שהן מאותו המין כולן צועקות, ובוזה ידעו מאיזה פתח ברח, וירדפו אחריהם. (שפתי כהן עה"ת)

שאלה - מה הטעם שנקט דווקא כלב יותר מבעלי חיים אחרים, וגם בעלי החיים האחרים לא צעקו.

תשובה - לפי שאמרו חז"ל (פ"ק טו:) פְּלִבִּים בּוֹכִים {צועקים} - מִלֶּאֱלֹהִים הֵמָּנָה בְּאֵי לֵעִיר. ובאותו הלילה בא מלאך המות בשביל מכת בכורות ואעפ"כ לֹא יִחָרֵץ קֶלֶב לִשְׁנוֹ. (הרא"ש) א"כ לפי שמנהג הכלבים לנבוח אחר חצות לפי שהוא משמרתו, כדאיתא (ברכות ג.) שְׁלֹשׁ מִשְׁמֵרוֹת הָיָה הַלֵּילָה, שְׁנֵי פְלִבִּים צוֹעֲקִים, ואלו ישכימו ומקלם בידם ולא ינבחו אחריהם. (החזקוני) אע"כ דכל הלילה היו מנבחין מחמת קול מתי בכורות מצרים, ועוד שהיו גוררים וחוטטים פגרי נבלות הבכורות שבמצרים, ודרך הכלבים להיות עזי נפש על נבלות. וכן דרך הכלבים לנבוח אחר הבהמות אפילו הכי לא ינבחו ואפילו לבהמתם של ישראל. (מושב זקנים) א"כ כשאב הדָּבָר במצאות מתחיל מן הכלבים ולזה הם צועקים, כמו שאז"ל דָּבָר בָּא לֵעִיר כְּלָבִים צוֹעֲקִים, לזה אמר שלא ימות שום כלב שהוא צועק על הדָּבָר שלא ימות, אם הוא לבני ישראל. (שפתי כהן עה"ת)

וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ קֶלֶב לִשְׁנוֹ - כְּשֶׁהִתְפַּלֵּה הָיָה שְׁלֵמָה דְּבִדּוֹר בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, אִם הָיָה מִמֶּשׁ בְּמָקוֹם קָרְבָן, וְאִם לֹא הָיָה תִּפְלָה פְסוּלָה כְּמוֹ קָרְבָן פְסוּל. וּבִתְקוּנָתוֹ זֶהֱרַ (תקן כ"א דף מ"ה ע"א) אָמְרוּ כְּשֶׁהִתְפַּלֵּה פְסוּלָה הָיָה נִמְסֶרֶת לְכָלֵב, וְנִתְקִיִּים בָּהּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכְוּ אֹתוֹ. ובראשית חכמה (שער היראה פ"ה) כתב שכלב זה מכח לילית. ונראה דעל זה בא הרמז **וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ קֶלֶב לִשְׁנוֹ**, כי תִּפְלָתָם הִיָּה הַגּוֹנָה, וְשִׁמְעָה ה' אֶת תִּפְלָתָם, כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (שמות ב' כד) **וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם** וגו'. (אוצרות השל"ה - תמיד כה)

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רָאשׁוֹן הוּא לָכֵם לְחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה. (יב ב)

הַחֲדָשׁ חֲדָשִׁים לְחֲדָשִׁי הָרִי ה' חודשים שהם ימים טובים לישראל, והם ניסן סיון תשרי כסליו אדר. ג' פעמים הזכיר (שורש) חֲדָשׁ בזה הפסוק, רמז ג' חודשים בשנה שהם ג' רגלים, ופסח ראש לכולם. ראשון הוא לָכֵם ר"ת בגימטריא 'ברגל' (235) ראש השנה לרגלים. ראשון הוא לָכֵם לְחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה ר"ת בגימטריא 'זהו ראש השנה למלכים ולרגלים'. (רבינו אפרים)

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִיָּה לָכֵם, כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אִךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֵם. (יב טז)

שאלה - מה הטעם שנצטוו לעשות את היום השביעי מקרא קודש, בארץ מצרים קודם שאירע מעשה טביעת המצרים.

תשובה - ביום הראשון הוא יום יציאת מצרים, וביום שביעי הוא יום טביעת המצרים בים. (ראב"ע) שאע"פ שיצאו ממצרים לא היו שלמים באמונתם עד היום השביעי שעברו בים, ואז האמינו בה' ובמשה עבדו. ולכן נצטוו לעשותו מקרא קודש. (צור המור) בכונה ציוה ה' עכשיו בארץ מצרים שיעשו החג בשביעי קודם שאירע מעשה טביעת המצרים, כדי להורות שסיבת החג אינה מפלת מצרים בים, לפי שאין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים. (משך חכמה)

וַיִּהְיֶה נִמְן אֶת חֹן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאֲלוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם. (יב לו)

שאלה - מהיטוי ו'נצלו' את מצרים? משמע שבאותה שעה ניצלו את כל העושר והרכוש שבמצרים. וקשה שהרי ביזת הים היתה גדולה מביזת מצרים, ואר"ל (ילקוט שמעוני נ"ך שנה"ה) מִיָּנִין שְׁבִיטַת הַיָּם גְּדוּלָּה מִבִּיזַת מִצְרַיִם שְׁנֵאמַר (יחזקאל טז ז) **וַתֵּבֵאִי בְּעֵדֵי עַדְיִים, עַדִּי זֶה בִּיזַת מִצְרַיִם, עַדְיִים זֶה בִּיזַת הַיָּם** וכתב (תהלים סח יד) **כִּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בִּכְסָף** זו ביזת מצרים. **וְאֶבְרָתִיָּה בִּירְקָרָה חֲרוּץ** זו ביזת הים. **תוֹרִי זֶהֱב נַעֲשֶׂה לָךְ** זה ביזת הים, **עַם נִקְדוֹת הַכֶּסֶף** זה ביזת מצרים. כשם שיש הפרש בין כסף לזהב כן יש שבח ממון הים מביזת מצרים. שֵׁאִין לָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ עֹמְדֵי תַּחֲנוּנִים חֲמוּרִים לִבְיָם טַעוּנִים מִכֶּסֶף וְנִקְבָּה שֶׁל מִצְרַיִם. (בכורות ה:) הכוונה שלקחו רכוש ששיו ערכו משוי צ' חמורים לובים טעונים מכספא ודהבא. (בן יהודה שם)

תשובה - ביזת מצרים היתה משל הנכסים שהיו למצרים בבתיהם, אבל בבית הים נתנו להם מאוצרותיהם הגנוזים בבתי המלוכה כפי שנוהגים המלכויות לקחת עמיהם במלחמה את כספם וזהבם (מכילתא רשב"י פ"ב). ואילו היה להם רכוש בבתיים לא היו צריכים לקחת עמיהם את האוצרות הגנוזים הללו, רק מחמת שכבר השאילו את רכושם לישראל, הוצרכו עתה על הים להביא את הכסף והזהב הרב מהמקומות האלו. נמצא שהסיבה שזכו ישראל ליהנות בים סוף מהעושר המופלג של מצרים נעוצה במה שכבר לקחו מהם בעבר את הממון מבתיהם. **וַיִּהְיֶה נִמְן אֶת חֹן הָעַם וַתֵּן אֶת חֹן הָעַם** ומכאן זה **וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם** שזה היה השלב הסופי של הביזה הגדולה על ים סוף. (אדרת אליהו) **תַּשְׁעִים ר"ת תשלום שכר עבודת ישראל מצרים.** (מראית העין בכורות שם)

וַיֹּאמְרוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוּצִיאָם מִמִּצְרַיִם עָגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמִץ כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵּמָה וְגַם צֶדֶה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. (יב לט)

שאלה - מה הטעם שתולה הכתוב מפני שלא יכלו להתמהמה היו אוכלים, והלא שבעה ימים אסורים לאכול חמץ.

תשובה - פסח מצרים לא היה אלא יום אחד והם לא חתמיהו בצעם לצדה לדרך לפי שגורשו. (פני דוד)

וַהֲיָה לְאוֹת עַל יְדֵכָה וּלְטוֹטֹפֶת בֵּין עַצְיָךְ, כִּי בַחֲזֹק יָד הוּצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם. וַהֲיָה בְשִׁלּוֹחַ פְּרֹעֶה (יג טו-טז)

שאלה - א. כיצד יתכן שבני ישראל הניחו תפילין, וק"ל שלעבד אסור להניח תפילין. ב. מה באה ללמדנו המילה וַהֲיָה שהוא לשון צער. ג. מה באה ללמדנו אותנו סמיכות הפסוקים זה לזה.

תשובה - אמרו חז"ל (מ"ה) כל וַהֲיָה לשון צרה, בשעה שפרעה שלח את ישראל צעק ווי שהוצרך לשלוח פועלים נאמנים כאלו. ואמרו חז"ל (גיטין מ.) עבד אסור להניח תפילין, אבל אם העבד ברח ורבו התייאש ממנו, חייב העבד בתפילין. משום שאינו נחשב כבר עבדו של האדון. סמיכות הפסוקים מלמדת שמכיון שבני ישראל יצאו ממצרים ופרעה צעק ווי הרי שכבר התייאש מהם, ולכן יכולים להניח תפילין. (מדרש יהונתן)

שִׁלַּח חֲשֹׁךְ וַיַּחֲשֹׁךְ וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרָיו. הִפָּךְ אֶת מִיָּמִינָהּ לְדָם וַיִּמָּת אֶת דָּגָתָם. (תהלים קה כח-ט)

שאלה - מה הטעם שבהתלים הסמיך את מכות חושך לדם. ומדוע התחיל דווקא במכת חושך. היה לו להתחיל במכת דם שהיא הראשונה.

תשובה - במדרש (שמו"ר ט) אמר רבי אבין הלוי ברבי מכת דם העשירי ישראל. כיצד המצרי וישראל בבית אחד והגגית מלאה מים ומצרי הלך למלאות הקיתון מתוכה מציאה מִלָּאָה דם וישראל שותה מים מתוך הגגית והמצרי אומר לו תן לי בידך מעט מים ונותן לו ונעשו דם ואומר לו נשתה אני ואתה מן קערה אחת וישראל שותה מים והמצרי דם וכשהיה לוקח מישראל בדמים היה שותה מים מכאן העשירי ישראל. ובמכת חושך (שם פ"ד ג) בשלושת ימי אפלה נתן הקב"ה את חן העם בעיני מצרים והשאלים. שהיה ישראל נכנס לתוך בתיהם של מצרים והיו רואין בהן כלי כסף וכלי זהב ושמותם אם היו אומרים אין לנו להשאל לָכֵם הָיוּ מִצְרַיִם אֹמְרִים לָהֶן הָיָה הוּא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי שְׁעָה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה הָיוּ מִצְרַיִם אֹמְרִים אִם הָיוּ אֵלֵינוּ רוֹצִים לִשְׁקֹךְ בְּנוֹ יִנּוּטִילִין אוֹתָן בְּיָמֵי חֲשֹׁךְ וְלֹא הָיוּ מִרְגִּישִׁין שֶׁאֵין רָאוּ אוֹתָן כִּבְר אַחֲרָ שְׁלֹשׁ נִגְעוּ חוּץ מִדַּעַתָּנוּ כִּמוֹ כֵּן לֹא יִחְזִיקוּ וְהָיוּ מִשְׁאֲלִין לָהֶן. סִמְךְ חוּשֶׁךְ אֲצֵל דָּם לִפִּי שְׁמוֹזָה הָעֵשִׂירִי יִשְׂרָאֵל. (הרוקח) והטעם שהתחיל במכת חושך - לפי שבעבורה נתן פרעה רשות ללכת לעבד את השם (י' כד) **לְכִי עַבְדִּי אֲתִי-יְהִי** ואחר כך שם להזכיר המכות והחל מהראשונה. (אבן עזרא) א"כ החושך היה המכה האחרונה וסיום השלשה סדרים, דצ"ך עד"ש באח"כ, ובסוף כל סדר באה מכה אחת בלא תראה בתחלה, שהם כנים שחין שחין שחין סיום הסדר ודרך עונש, והיה חושך המכה האחרונה וסיום הסדרים, כי במכת בכורות לא הקשה עוד את לבו ושלחם, וביאור הכתובים **שָׁמוּ כָּם דְּבָרֵי אֹתוֹתָיו וּמִפְתִּים** עד **שִׁלַּח חֲשֹׁךְ וַיַּחֲשֹׁךְ** שעד חשך ועד בכלל היו אותותיו ומופתיו, מעתה מתחיל לחשב את המכות שבאו עד מכת חושך. (המלבי"ם)

הַפֶּל חֲזִיבִין בְּאַרְבַּעַת כּוֹסוֹת הַלֵּל, אֶחָד אֲנָשִׁים, אֶחָד נָשִׁים, וְאֶחָד תִּינוֹקוֹת. (פסחים קח:) כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות בגאולת מצרים, וכנגד ארבע פעמים כוס שנזכר אצל פרעה בשר המשקים. וכנגד ארבע מלכויות שנשתעבדו ישראל להם, וכנגד ארבע כוסות של פורענות שעתידי הקב"ה להשקות את אומות העולם, שכנגדם עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמה. (ירושלמי)

שאלה - מה הטעם שאין מברכין אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַיִּצְנֶנּוּ לִשְׁתוֹת אֶרְבַּע כּוֹסוֹת, כְּמוֹ עַל נֵר הַנּוֹכַח שֶׁהוּא מְדַרְבֵּן. כְּמוֹ"כ מִה הִטְעַם שֶׁלֹא מְבָרְכִים שְׁעֵשֶׂה נְסִים לְאַבְרָהָם, בְּיָמֵים הָהֵם בְּזֶמַן הַהוּא. שֶׁהָיָה אָמְרוּ חֲז"ל (ר"ה י:) בְּנִסָּן נִגְאָלוּ וּבְנִסָּן עֲתִידִין לִיגָאֵל. וכתב ליל שְׁמֵרִים הוּא לִי-הָיָה לְהוּצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוּא הַלֵּילָה הַזֶּה לִי-הָיָה שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָרְתָם. (שמות י' מג) בו נגאלו ובו עתידין להגאל, שחלק הקדוש ברוך הוא ליל ט"ו לשנים, חציו לגאולת מצרים וחציו השני לגאולה לעתיד לבא (מכילתא) וכְּמוֹ שֶׁהָיָה מִשְׁמֵר וּמִצָּפָה לְגִאוּלַּת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי גְלוּתָם בְּמִצְרַיִם, כֵּן הוּא מִשְׁמֵר וּמִצָּפָה לְגִאוּלַּת יִשְׂרָאֵל הָעֵתִיד. (ספרנו)

תשובה - לפי שאין שותה ארבע כוסות ביחד, כְּמוֹ שֶׁמִּגִּילָה אֵין קוֹרְאִים אוֹתָהּ לְסִירוּגִין. ואם שתאן בבת אחת לא יצא ע"כ אין לברך. והטעם שאין אומרים שעשה ניסים לפי שעתידי לאמרו בהגדה, 'ועשה לנו את כל הנסים האלו'. (טעמי המנהגים בשם הרוקח)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם הלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
ramnadlan018@gmail.com
לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת